

Kentte Afet: Ne “Doğal” Ne de Adil

Afet sözcüğünün sözlükteki karşılığı “Çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım”¹ olarak tanımlıdır. Bu genel –ve aynı zamanda kısıtlı– tanıma göre, afetler esasında gezegenin kendi olağan işleyişinde insanların kontrolü dışında gelişen deprem, sel, yangın vb. olayların sonucunda ortaya çıkan birçok olumsuzluğu barındıran, yaşamın zorlaştığı veya da yok olduğu durumlar. Kaynağı insanın “dışında”, etkisinin müdahalesinin olmadığı “doğa olayları” olarak tanımlandığı sürece afetlerin “önlenemez” olduğu kanısı da beraberinde geliyor. Zira yaşadığımız jeolojik çağa gezegenin insan eli değmemiş alanının neredeyse hiç kalmadığı, limitlerinin tümünün insan faaliyetleri nedeniyle sınırına geldiği ya da aşıldığı “Antroposen” (İnsan Çağı) adı verilmekte.² İnsanlığın gezegenin ekolojik süreçlerinde belirleyiciliğini arttırdığı ve geri döndürülemez etkiler yarattığı sürece afetlere yol açan “doğa olaylarının” oluşumuna katkısı da, bu durumun toplumsal yaşama olan etkisi de büyük. Sosyolog Ulrich Beck de modernitenin geldiği en son aşamada şekillenen risk toplumunun artık “dışarıdan” veya “kontrol dışı” olaylardan kaynaklanan riskler yerine, kapitalizm, sanayileşme, ulus-devlet, teknoloji gibi modernite altında insanların kendi yarattığı kurum ve ilişkilerin ürettiği risklerle karşı karşıya bulunduğundan bahseder.³

Gezegenin doğal işleyişinin parçası olan “doğa” olaylarının miktarı, kapsamı ve şiddeti başlıca kaynağı büyüme ekonomisine bağlı insan faaliyetleri olan ekolojik krizler nedeniyle katlanarak artıyor. Daha sık ve yaygın biçimde gerçekleşen kontrolsüz yangınlarla mücadele etmemiz, şiddetini giderek artıran aşırı hava olayları, sıcaklıklar ya da kuraklık ile baş etmemiz gerekiyor. Ya da müslaj felaketinde olduğu gibi koca denizleri temizlemenin bir yolunu bulmak için uğraşyoruz; her geçen gün artan plastik atıklarını bertaraf etmenin çözümlerini keşfetmeye çalışıyoruz. Dahası, oluşumunda insan etkisine rastlanmayan deprem gibi doğa olayları da kent yaşamının insanlar tarafından nasıl kurulduğuna bağlı olarak farklı ölçeklerde afetlere yol açmakta. Bu nedenle insanların gezegenin tüm limitlerini zorladığı/aştığı Antroposen Çağı’nda afet kavramına tekrardan bakmak afetlere karşı önlem almak kadar afetleri engelleme çabalarının önünü açmak bakımından kritik bir öneme sahip. Başka bir ifadeyle, genellikle oldukça kırılgan bir yapıdaki kentlerde afet yönetiminin kapsamı afetlerin yıkıcı etkilerinin azaltılması ve onarılmasına yönelik çalışmalardan ibaret olmamalı. Afetlere yol açan insan eliyle ortaya çıkan olayları engellemeye yönelik faaliyetler de gerekli.

Afet kavramının kendisi kadar kentlerde afetlere karşı nelerin yapılabileceği de tekrar tartışılmaya muhtaç bir konu. Öncelikle karşı karşıya olduğumuz krizlerin birçoğu küresel düzeyde gerçekleşiyor. Ancak bunların sonucunda ortaya çıkan afetlerin etki ve kapsamının belirleyicisi yerel ve ulusal düzeylerde aktörlerin –buldukları yerlere özgü şart ve imkânlarla da bağlı olarak– yaptıkları ve yapmadıkları. Bu da afetlerin kentlerin özgün şart ve dinamikleriyle, yerel koşullarıyla da ele alınmasını gerekli kılıyor. Daha da önemlisi afetler aynı zamanda bir adalet ve eşitlik meselesi; çünkü yıkıcı sonuçları kentlilerin hepsini aynı biçimde ve yoğunlukta etkilemiyor. Yoğunluğu, şiddeti ve kapsamı değişmekte olan afetlere karşı elimizdeki araç ve yöntemler yetersiz kalabiliyor. Özellikle kentteki dezavantajlı toplulukların/grupların kırılganlıkları göz önüne alındığında, afetlerin etkilerine karşı mücadele salt teknik bir mesele olmanın ötesine geçiyor. Afetler karşısında sosyal, ekonomik ve siyasi adaletin sağlanması öteden beri kullanılan “sürdürülebilirlik”, “dayanıklılık” ve “uyum” gibi çözüme yönelik kavram ve yaklaşımların da sorgulanması ihtiyacını doğuruyor. Adaleti sağlayan bir afet yönetiminin dayanıklılığı ve sürdürülebilirliğin aktörlerini ve amacını konvansiyonel yaklaşımların ötesinde düşünmesi gerekmektedir. Özetle, yerel yönetimlerin koordinasyonunda aşağıdan yukarı yürütülen, tüm kentlilerin –özellikle de dezavantajlı grupların– öznesi olduğu çok aktörlü bir yönetim modeli çerçevesinde kent hayatının korunup onarılırken aynı zamanda daha hakkaniyetli kılınması hedefi, bunun araç ve yollarının da arayışını beraberinde getiriyor. Bu dosyada da afetleri kavramsal olarak yeniden ele alan, afetlerin sosyal, ekonomik ve siyasal yönlerini inceleyen, afetler sırasında sosyal medya kullanımından sivil toplum faaliyetlerine kadar farklı alanları ele alan yazılara yer veriliyor.

Notlar

- ¹ <https://sozluk.gov.tr>
- ² Rockström, J. (2015). “Bounding the Planetary Future: Why We Need a Great Transition”, Great Transition Initiative; <http://www.greattransition.org/publication/bounding-the-planetary-future-why-we-need-a-great-transition>
- ³ Beck, U. (1992). Risk Society. Towards A New Modernity. Londra: Sage.